

Anna Westin & Tommy Lennartsson
SLU Centrum för biologisk mångfald
Skötsel av kulturpräglad natur
Webinarium 15 oktober 2024

Jordbruksverket
Naturvårdsverket
Riksantikvarieämbetet
Skogsstyrelsen

Innehåll

- Kulturpräglad natur i natur och kulturmiljövård
- Historisk överblick
- Källor till kunskap
- Biologiskt kulturarv
- Lövbiotoper och hävdformer
 - Lövängar
 - Inägomosaik
 - Utmarker

Kunskapssammanställning + fältkurs Skåne/Blekinge
2023

**Varför behövs historisk kunskap för
att arbeta med biologisk mångfald?
Och ekologisk kunskap för att arbeta
med landskap i kulturmiljövård?**

KR, Åsens by, Småland

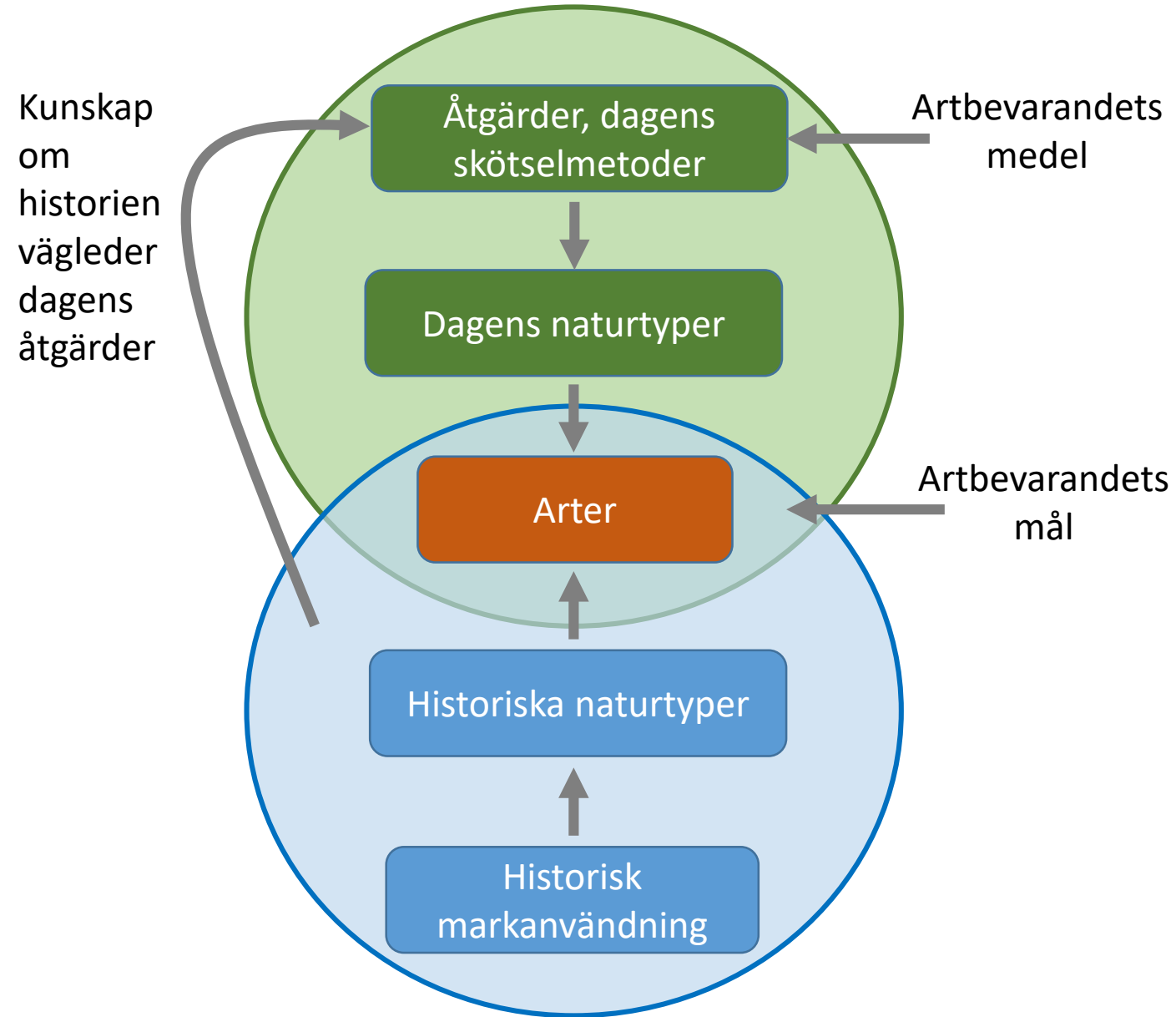
Varför behövs ekologisk kunskap för kulturmiljövårdens arbete i landskapet?

Prydnadsbock, *Anaglyptus mysticus*

Exempel: Artbevarande i kulturpräglade naturtyper

Egenskaper

Individer

Artförekomster

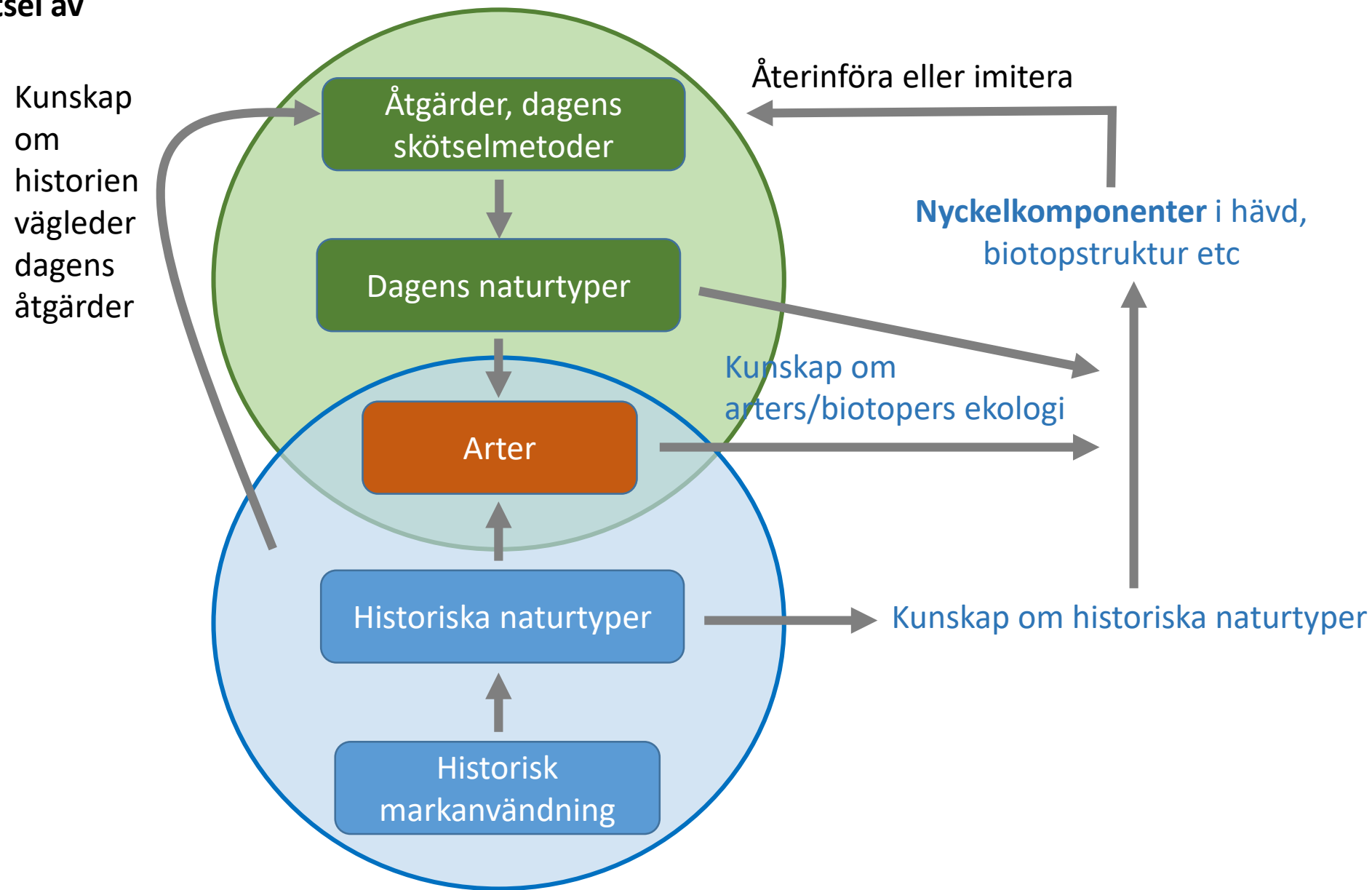
Naturtyper

Landskap

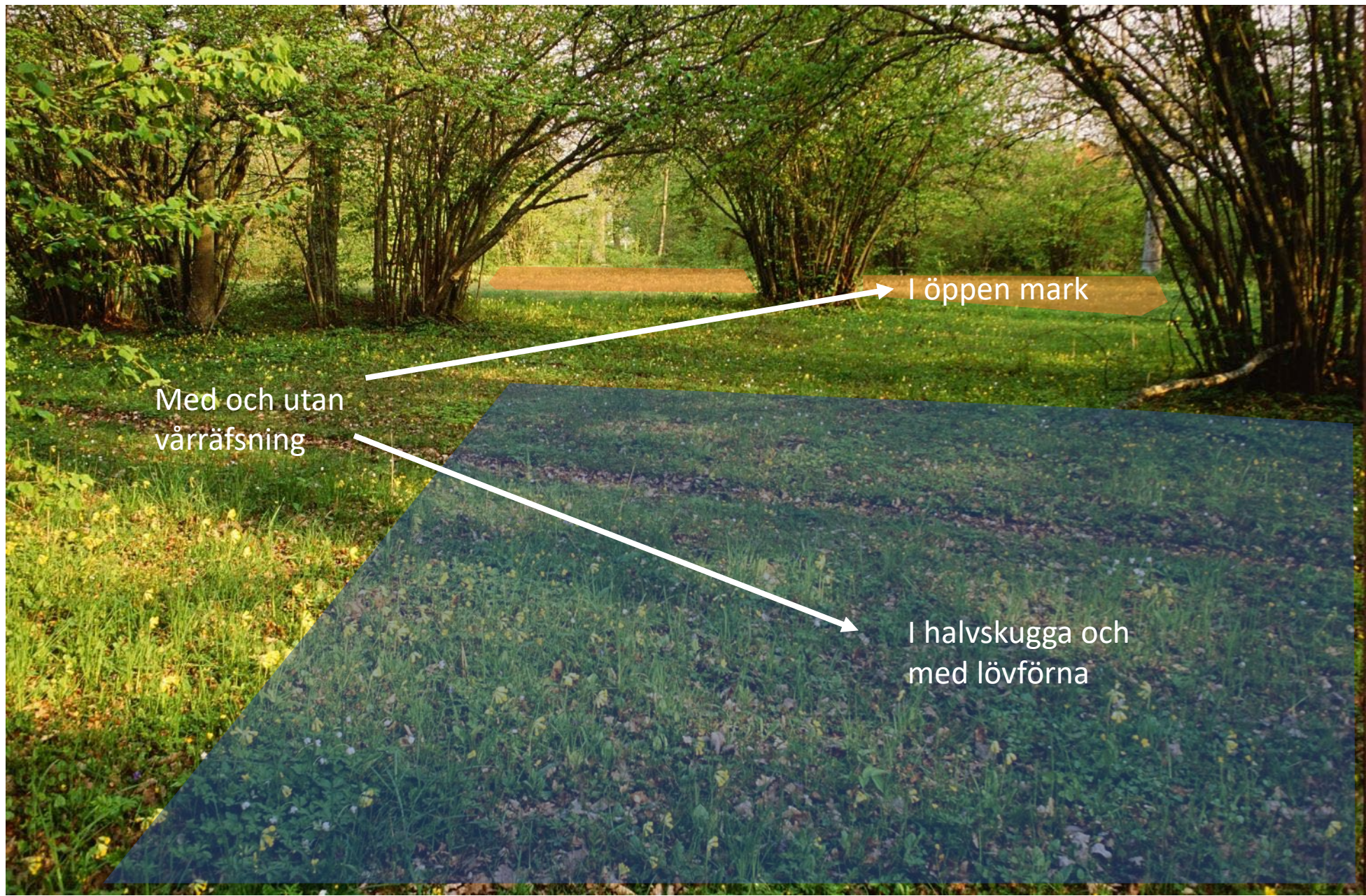
”Ekosystem, naturtyper och arter som uppstått, utvecklats, eller gynnats genom människans nyttjande av landskapet och vars långsiktiga fortlevnad förutsätter eller påverkas positivt av brukande och skötsel” (riksantikvarieämbetet)

Att kombinera historia och ekologi för att få vägledning till skötsel av natur

Nyckelkomponenter i skötsel av kulturpräglad natur

Exempel: Fältgentiana och lövängsskötsel

I öppen mark

Med och utan
vårrensning

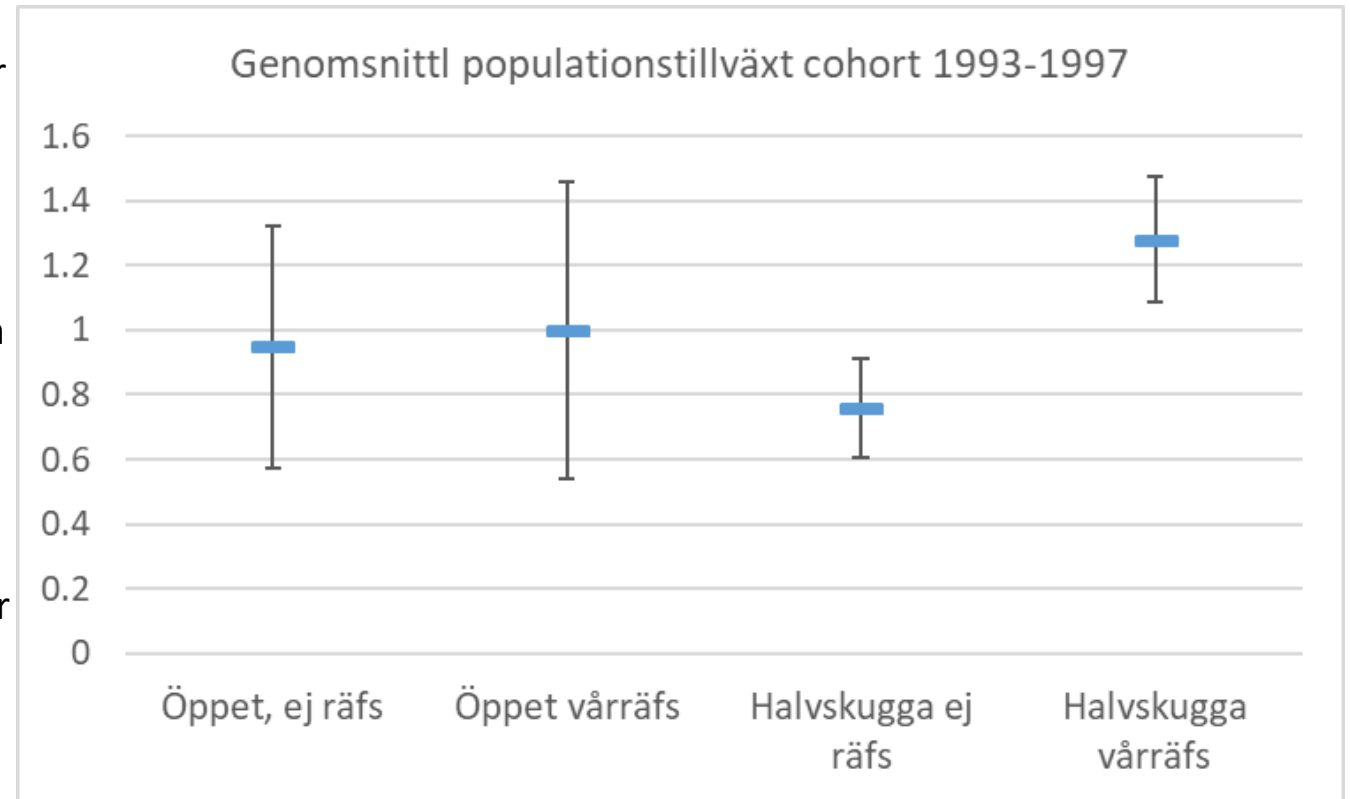
I halvskugga och
med lövförna

Nyckelkomponenter i skötsel av kulturpräglad natur

Exempel: Fältgentiana och lövängsskötsel

Populationen växer
↑
Stabil population
↓
Populationen minskar

- Buskar och träd ger vandrande skugga – positivt
 - Men också lövförna – negativt
 - Effekten av lövförna motverkas med vårräfsning
- Vårräfsning en nyckelkomponent för fältgentiana i hävden av lövängar

Nyckelkomponenter i skötsel av kulturpräglad natur

Många nyckelkomponenter i lövmiljöer relaterade till:

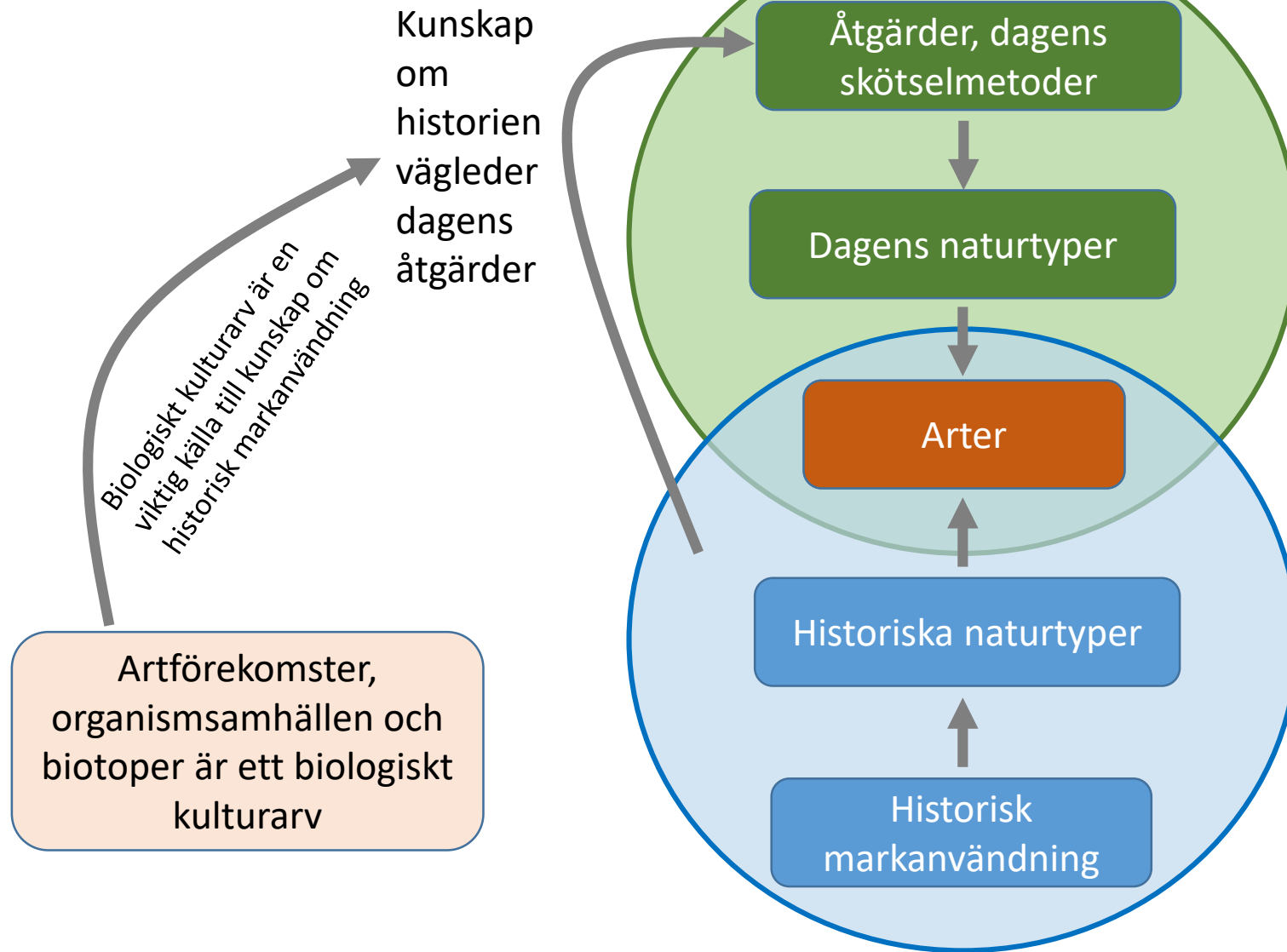
- Struktur i träd- och buskskikt (täthet, ålder, arter) – avgör t.ex. buskförekomst, typ av ved/träds substrat, solexponering
- Beskärning/avverkning av lövträd och buskar – avgör t.ex. vedsubstrat, dynamik i markvegetation
- Hävd av markvegetation (typ, tidpunkt, intensitet) – avgör markfloran

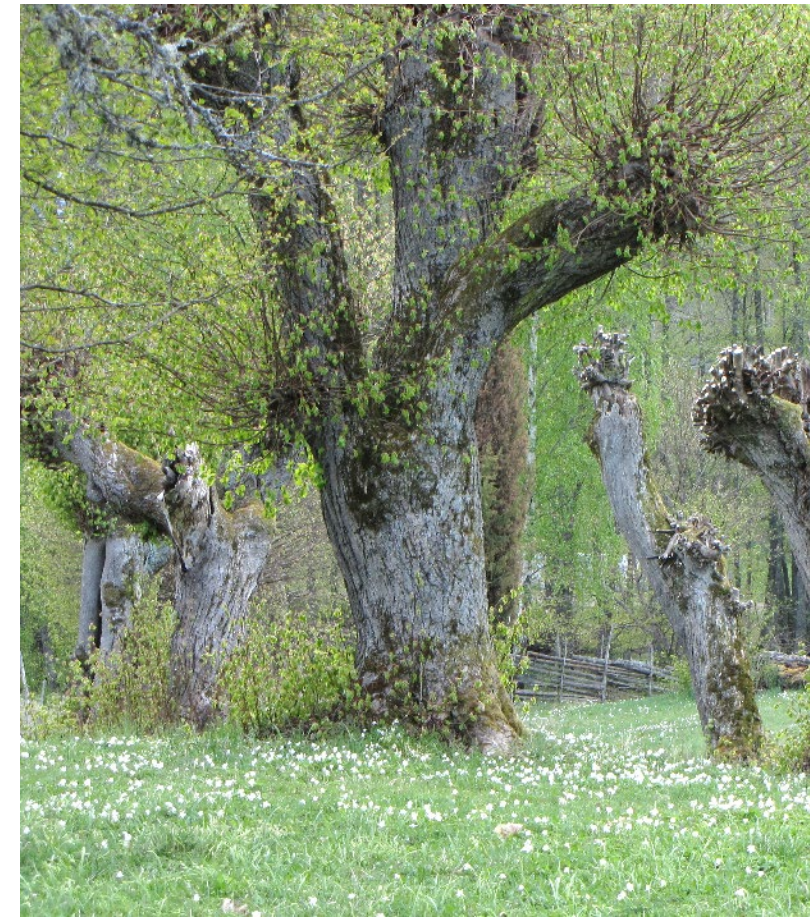
Hallstad ängar, Småland

Skötsel av kulturpräglad natur

Biologiskt kulturarv viktigt på tre sätt (minst)

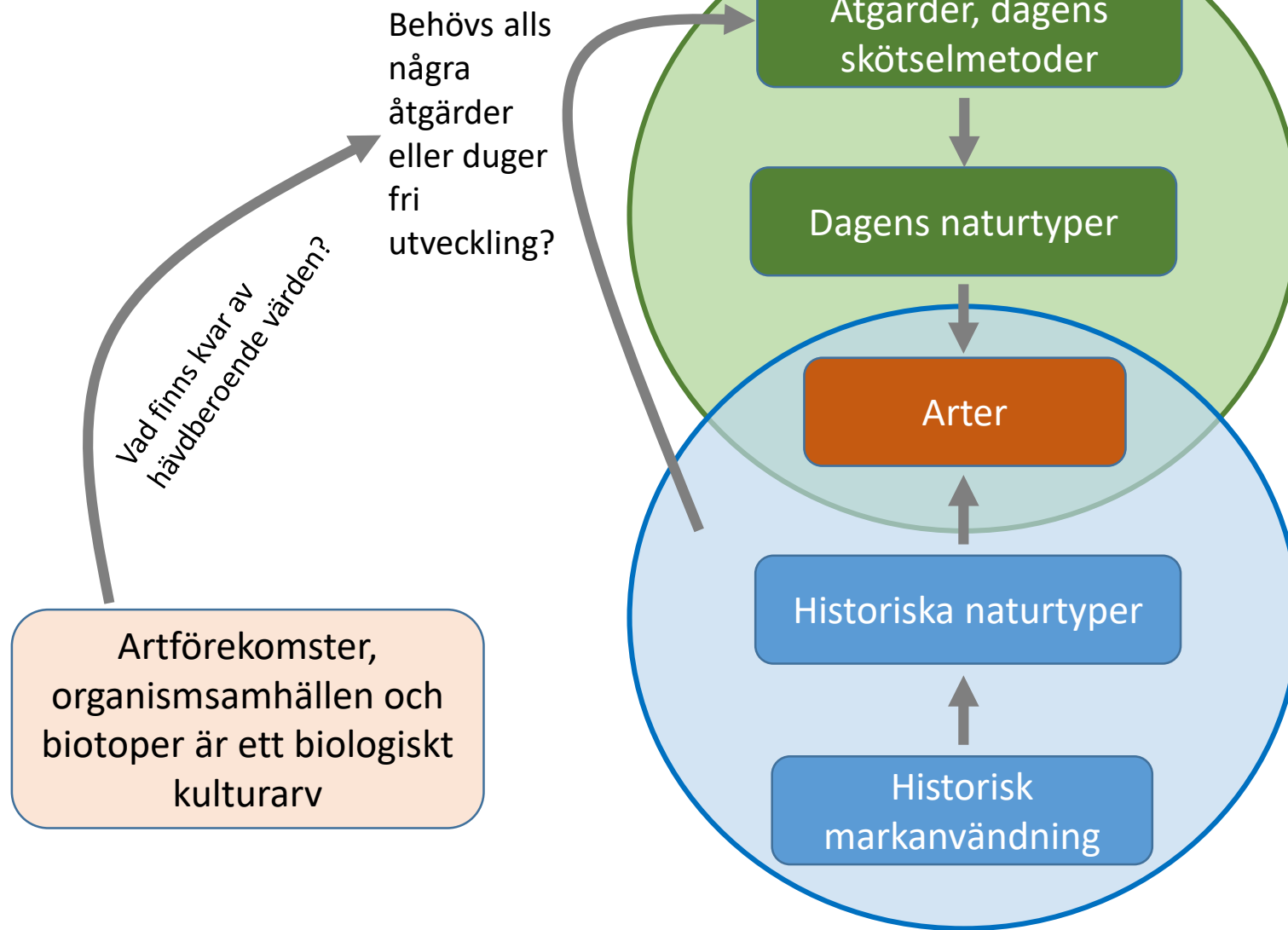

1. Om vi vet att vi är i en skötselberoende naturtyp: Biologiskt kulturarv kan ge vägledning till skötseldetaljer (t.ex. nyckelkomponenter i hävden)

Skötsel av kulturpräglad natur

Biologiskt kulturarv viktigt på tre sätt (minst)

2. Om vi är osäkra på ifall skötselåtgärder behövs: Biologiskt kulturarv kan visa vad som finns kvar – eventuella samband mellan värden och nyttjandehistoria

Utgå aldrig från att en flerhundraårig hävdhistoria blivit uttraderad av några decenniers igenväxning

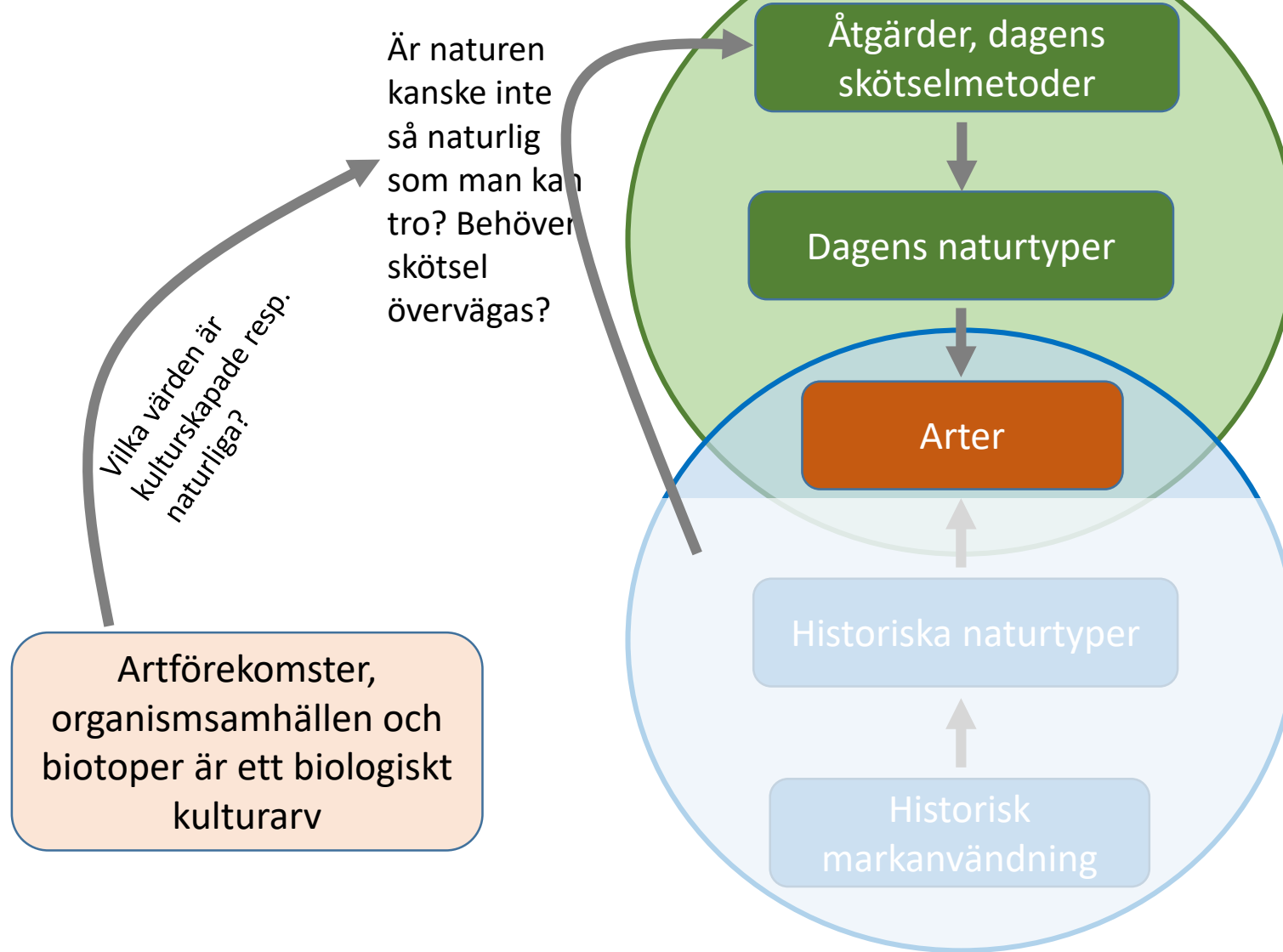
Uppenbart kulturpräglad natur, men vilka värden finns kvar från historiska perioder av nyttjande? (= vilka värden försvinner med fri utveckling?)

Stenshuvud NP, Skåne

Skötsel av kulturpräglad natur

Biologiskt kulturarv viktigt på tre sätt (minst)

3. Om vi behöver påminnas om att söka efter nyttjandehistorien i landskapet: Biologiskt kulturarv indikera kulturprägel och behov av historisk analys i nya områden

Lövnaturskog, eller?

Korsvattnet, Jämtland

Östra Kullaberg NR, Skåne

Analys av kulturprägel i natur

Lista områdets värden (arter, strukturer, fasta lämningar, biologiskt kulturarv etc)

Värden kan ha olika slags koppling till kulturprägel

1. Format av historiskt nyttjande av biotopen
2. Tillkommet genom upphört nyttjande, igenväxning och succession
3. Format av lång tids orördhet och av naturlig dynamik och processer
4. Indifferent, kan finnas i såväl trad hävdad biotop som naturlig (kanske även i brukad skog)
5. Osäker härkomst, notera gärna gissningar och funderingar

Bedöm hur värdeelement är kopplade till kulturprägel resp naturlighet

HOT

Företeelse	Uppkomst	Kulturprägel-kategori (1-5)	Gynnsam åtgärd
Grova enbuskar, vissa stamformade	Långvariga luckor, uppstamning	1	Luckhuggning, öppethållande
Gräsmarksflora i skog	Skogsbete i gles eller luckig skog	1	Luckhuggning, utglesning, skogsbete
Grov död klibbalved i litet kärr	Upphört trädnittjande i kärret	2	Lämna al orörd men frihugg kärret så att inte alen skuggas ut
Guckusko	Upphörd hävd, eller är den gynnad av viss typ av bet?	5	Motverka kraftig igenväxning, men osäker relation till bet

Analys av kulturprägel i natur

Lista områdets värden (arter, strukturer, fasta lämningar, biologiskt kulturarv etc)

Värden kan ha olika slags koppling till kulturprägel

1. Format av historiskt nyttjande av biotopen
2. Tillkommet genom upphört nyttjande, igenväxning och succession
3. Format av lång tids orördhet och av naturlig dynamik och processer
4. Indifferent, kan finnas i såväl trad hävdad biotop som naturlig (kanske även i brukad skog)
5. Osäker härkomst, notera gärna gissningar och funderingar

Tillämpa på värdeelement
Man kan göra stegvis analys av arter

Art	Livsmiljö & krav enl. litteratur	Livsmiljö i objektet	Vad har skapat livsmiljön i objektet	Kulturprägel-kategori (1-5)	Gynnsam åtgärd
grön aspvedbock, <i>Saperda perforata</i> (NT)*	Innerbark i stam & grova grenar av nydöd asp	Nyss vindfälld grov asp i aspdungar	Igenväxning i f.d. luckor efter upphörd hävd	2	Spara gammal asp, gynna föryngring av efterföljarträd
asppraktbagge, <i>Poecilonota variolosa</i> (NT)*	Solexponerad grov levande asp bark	Ljusasp i f.d. bryn mot liten åker, nu igenväxande	Öppen äng/åker med asp i bryn mot skogsbeta	1	Friställ ljusasp i brynet, gynna föryngring av efterföljarträd

* Enligt rödlista 2015.

Fri utveckling + skötsel
för att efterlikna
naturliga processer

Skötsel för att efterlikna
historiskt nyttjande

Ställ frågan! Undersök!

Spår av tidigare nyttjande
(biologiskt kulturarv)
försvunnet?

Spår av tidigare nyttjande
(biologiskt kulturarv)
ännu kvar?

I skog med hög grad av
orördhet

Men många skogar i
Sverige har lång
nyttjandehistoria

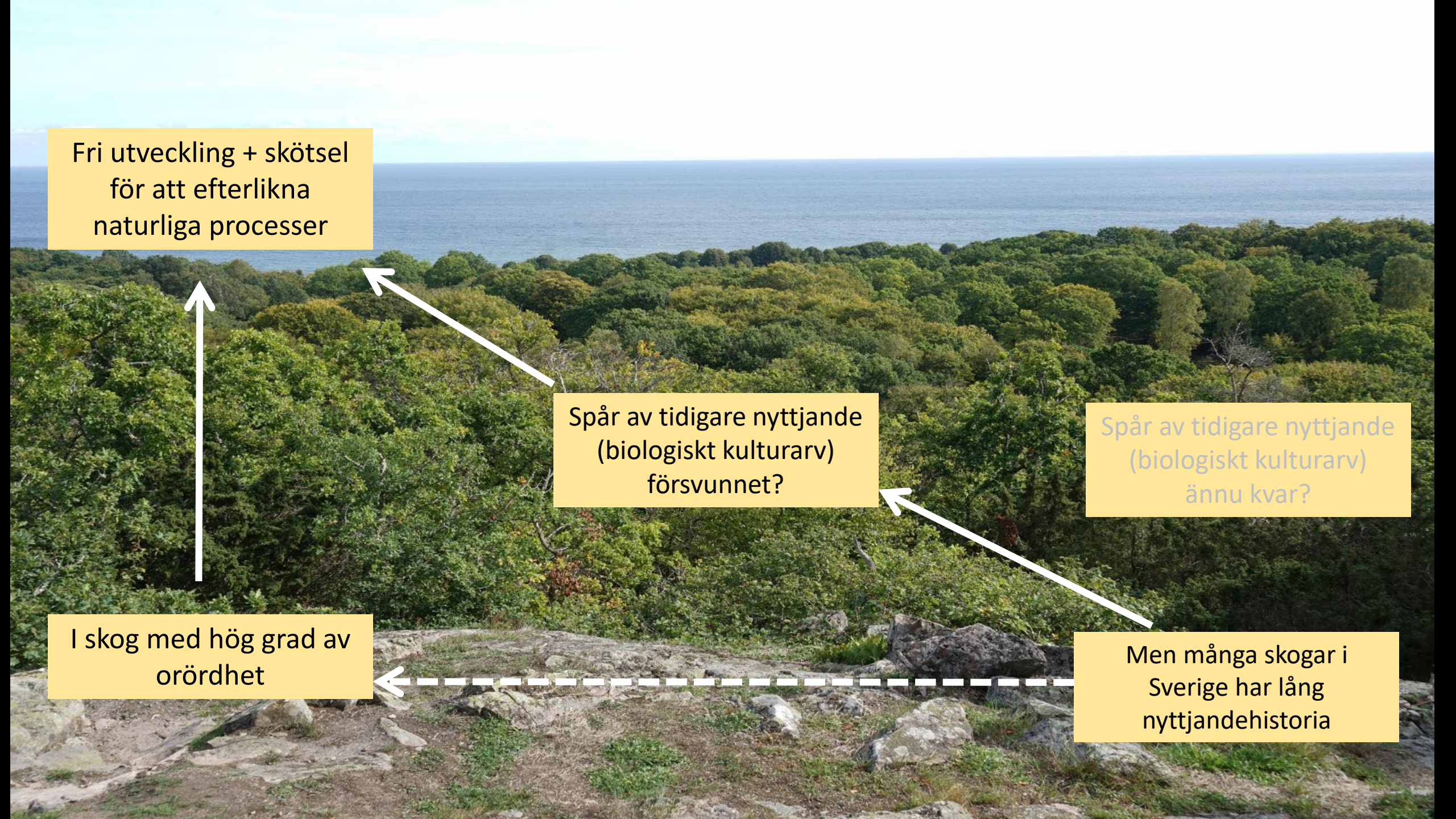
Fri utveckling + skötsel
för att efterlikna
naturliga processer

Spår av tidigare nyttjande
(biologiskt kulturarv)
försvunnet?

Spår av tidigare nyttjande
(biologiskt kulturarv)
ännu kvar?

I skog med hög grad av
orördhet

Men många skogar i
Sverige har lång
nyttjandehistoria

Fri utveckling + skötsel
för att efterlikna
naturliga processer

Skötsel för att efterlikna
historiskt nyttjande

Spår av tidigare nyttjande
(biologiskt kulturarv)
försvunnet?

Spår av tidigare nyttjande
(biologiskt kulturarv)
ännu kvar?

I skog med hög grad av
orördhet

Men många skogar i
Sverige har lång
nyttjandehistoria

Fri utveckling + skötsel
för att efterlikna
naturliga processer

Skötsel för att efterlikna
historiskt nyttjande

Att låta kulturpräglad natur
utvecklas fritt är också en
aktiv åtgärd (man väljer att
avlägsna kulturspår)

Spår av tidigare nyttjande
(biologiskt kulturarv)
ännu kvar?

I skog med hög grad av
orördhet

Men många skogar i
Sverige har lång
nyttjandehistoria

